

SØVÆRNET UNDER DEN KOLDE KRIG

– Politik Strategi Taktik

SØVÆRNET UNDER DEN KOLDE KRIG

- Politik, strategi og taktik

Peter Bogason

Snorres Forlag

316 s. Rigt illustreret og med mange oversigtskort og faktabokse, bilag, kildeoversigt, noter og litteraturliste

Udgivet med støtte fra VELUX FONDEN, AUGUSTINUS FONDEN og Krista og

Viggo Petersens Fond

ISBN 978-87-995113-4-1

Den 1. marts 2016 præsenterede Professor Peter Bogason på Søværnets Officersskole sin bog "Søværnet under den kolde krig. Politik Strategi Taktik". Bogen har været omtalt tidligere her i tidsskriftet. Redaktionen anser bogen for at være et betydeligt bidrag til Søværnets nyere historie og har derfor bedt to pensionerede søofficerer, der så at sige var aktører under den kolde krig, frem til 1990, om hver for sig at anfælde bogen. Det drejer sig om kontreadmiral Kristen H. Winther og flotilleadmiral Niels C. Borck. Anmeldelserne bringes nedfor. Samtidig bringes den introduktion, som orlogs-historikeren Hans Christian Bjerg gav ved bogens præsentation på Søværnets Officersskole.

ALLIANCE OG NÆRFORSVAR – SØVÆRNETS GLANSPERIODE 1950-90

Af Hans Christian Bjerg

Som bekendt forsvandt hele den dansk-norske sejlene flåde i 1807, udleveret til englænderne. Vi fik ikke nogen af disse skibe tilbage. Tabet af Fællesrigernes væsentligste magtinstrument må nok anses for at være en væsentlig årsag til at det ikke lykkedes os at bibeholde forbindelsen med Danmark og Norge. Følgen blev, at Danmark fra da af blev en småstat, og i øvrigt har været det siden.

Set i det større perspektiv var tabet af flåden imidlertid en kendsgerning, der ejendommeligt nok rakte positivt ind i den situation Danmark befandt sig i efterfølgende. Den politiske og strategiske situation for Danmark var meget anderledes

efter 1814 end tilfældet havde været før dette år, samtidig med at den teknologiske udvikling tog fart, især inden for det sømilitære område. Man kan forestille sig, hvilke problemer, der havde været, hvis Danmark stærkt reduceret og svækket i 1814 havde stået med sin 1700-tals storflåde. Ved at der var gjort rent bord, var der efter 1814 helt anderledes muligheder for at tilpasse sig en ny virkelighed, vælge skibstyper til flåden og forsøge at implementere ny teknologi – vel at mærke i det omfang økonomien tillod det.

Jeg nævner disse historiske forhold, fordi jeg ønsker at gøre opmærksom på lighe-

den mellem 1807 og begivenhederne den 29. august 1943 og konsekvenserne for dansk politik efter 1945.

Den lille danske flåde blev i 1943 – som i 1807 – rykket op med rod. I 1945 var der derfor på tilsvarende måde flådemæssigt muligt at finde ud af hvilken politik, der skulle føres, hvilke skibstyper dette indikerede og muligheden for at implementere ny våbenteologi – i det omfang økonomien tillod dette!

Flådens udvikling i Danmark efter 1945 på baggrund af de her nævnte præmisser er emnet for vores sammenkomst her i dag, hvor professor Peter Bogason præsenterer sin bog om "Søværnet under den kolde krig – politik, strategi, taktik".

Jeg har fulgt bogens tilblivelse, og er af forfatteren blevet bedt om at sige noget ved denne lejlighed. Det gør jeg gerne og takker i øvrigt for invitationen. I den korte tid, der er til rådighed, vil jeg som en appetitvækker fremkomme med nogle bemærkninger om bogen i almindelighed og om den periode, bogen dækker, i særdeleshed.

Selv om vi i de seneste årtier har set adskillige bøger med sømilitære emner udkomme, så er det ikke hverdagskost at få en bog, der dækker så stort et tidsrum af Søværnets historie, i hånden. Det er en stor opgave, en *tour de force*, som forfatteren har påtaget sig, bl.a. fordi han har givet sig kast med at pløje megen jomfruelig jord op, som der af gode grunde ikke har været mulighed for at ventilere tidligere. Dertil kommer, at forfatteren ikke tidligere forskningsmæssigt har beskæftiget sig med Søværnets og Flådens historie.

En hovedkilde har været de nyere af Søværnets arkiver, som forfatteren har

fået adgang til og udnyttet. Blandt det trykte materiale kan jeg ikke undlade at bemærke, at mange informationer og holdninger er hentet fra artikler i Tidsskrift for Søværnen, søofficerernes videnskabelig tidsskrift, udkommet siden 1827. Det viser, hvilken guldgrube dette tidsskrift fortsat udgør for studiet af udviklingen inden for Søværnet.

En anden markant kildegrube, som forfatteren har udnyttet, udgør danske søofficerers erindringer, nogle trykt og publiceret, andre fortsat upubliceret. Man bløffes mange gange over mængden og omfanget af dette biografiske materiale.

Emnemæssigt angiver forfatteren, at bogen søger at dække "hullet" mellem de ydre rammer for Søværnet i form af NATO-politikken og indenrigspolitikken og de smukt illustrerede fremstillinger om personel og skibe. Det er det succeskriterium, som forfatteren vil holdes op på. Man befinder sig således i spændingsfeltet mellem geo-strategi, politik, økonomi og teknologi, hvor de enkelte områder i høj grad påvirker hinanden, og gør en endelig analyse vanskelig.

Udfordringen er også her, at den indre udvikling i Søværnet kun forstås i nøje sammenhæng med dels de overordnede rammer dels materialet og derfor samtidig kræver en derved velkendt beskrivelse af begge "ender" af spektret. En udfordring er det også, at det ikke er muligt på grund af kildematerialet direkte at følge en sagsbehandling i de øverste administrative og operative organer i Søværnet. Selv har jeg søgt i mine studier i flere tilfælde forgæves at finde ud af, hvad der egentlig lå bag de forskellige flådeplaner, og hvordan man er kommet frem til de anførte styrketal. Bogen giver desværre ikke nogen løsning på dette spørgsmål.

Bogens emne er Søværnet under den

kolde krig, der først rigtig kom i gang omkring 1950. Det kan derfor virke lidt overvældende, at der meget detaljeret redegøres for den i øvrigt meget spændende præ-NATO periode 1945-49. Hvis man primært fokuserer på den kolde krig, kan det i denne forbindelse diskuteres, hvor mange forudsætninger for den kolde krig, der faktisk er i den her anførte periode.

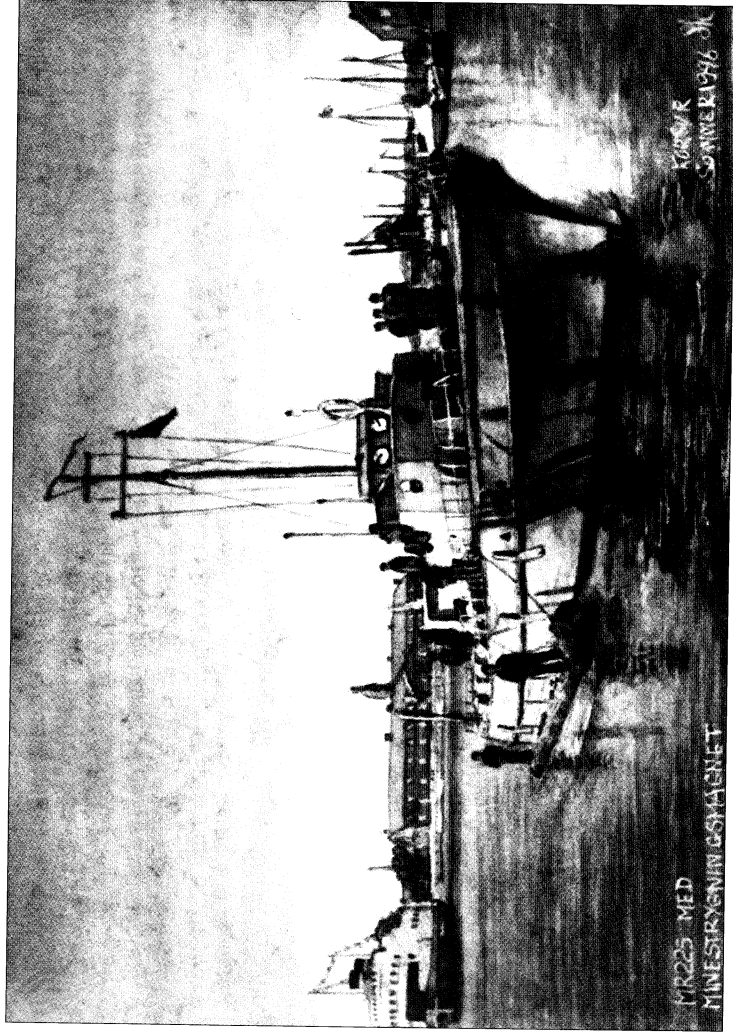
Ved indtræden i NATO ændredes de geografiske forhold, de politiske forhold og de taktiske og teknologirelaterede forhold afgørende. Det er et fuldstændigt andet forsvar, vi har, når vi kommer ind i 1950-erne. Faktisk er der næppe noget årstal, der er så skelsættende for dansk forsvarshistorie som året 1950.

Det er spændende i bogen at følge, hvorledes disse grundlæggende nye betingelser bliver håndteret af politikere og den

militære ledelse, i dette tilfælde den sømilitære ledelse.

Bogens styrke er at henvise til og påvise de mange kilder, der eksisterer til belysning af sammenhængen i det tidligere nævnte spændingsfelt. Mens redegørelserne for Søværnet i de forskellige forsvarskommissioner og flådeplaner, til en vis grad allerede er kendt, så er det virkeligt nye, at vi her får forelagt et meget fylldigt materiale vedrørende de øvelser, der blev afholdt med henblik på at justere strategiske og taktiske doktriner, ligesom det er spændende forskningsmæssigt at få lov til at stifte bekendtskab med dele af Søværnets operationsplan fra 1965, den såkaldte FOD NEMOI, der har været en skjult faktor i den forskning, der hidtil at været drevet omkring Søværnets nyeste udvikling.

Fremstillingen giver et mistrøstigt billede

Søværnet efter 1945. Ministrygeren MR225 1946. Akvarel af S.S.Kieler

af et forsvar og et søværn, som aldrig fik mulighed for at opfylde det man anså for at være minimale styrkemål, hvis troværdigheden som NATO-partner skulle opretholdes. Det var således op ad bakke i hele perioden, under den stadige danske devise: "et mindre og mere effektivt forsvar". Et udtryk for den særlige danske nationalsport; at "blæse og have mel i munden". Mange specielle problemer og emner, som kun delvis bliver berørt i bogen, kunne det være fristende at tage op, men det er ikke hensigten i denne forbindelse.

Når jeg i overskriften til dette indlæg alligevel betegner 1950-90, som den danske flådes glansperiode, skyldes det, at den danske flåde i denne periode fik mulighed for at være en virkelig og afbalanceret flåde – i modsætning til den kulisseret flåde, der tidligere i 1900-tallet betegnede som den danske flåde. Dette skyldtes i høj grad, at flåden ved indgåelse af en alliance blev professionaliseret, fik tilført nyt materiel, og gennemførte uddannelser af internationalt tilsnit. Den havde realistiske muligheder og doktriner. Efter 1814 har vi ikke haft en flådestyrke, der kan måle sig med den vi besad under den kolde krig.

Forfatteren stiller spørgsmålet om det nyttede noget. Nu fik vi heldigvis aldrig brug for at få dette spørgsmål besvaret fyldestgørende. Men en gennemlæsning af den foreliggende bog får mig til at indtage det standpunkt, at det gjorde det! Selv om der kan påvises mange svagheder og problemer i beredskabet, så var der tale om et realistisk forsvar til søs som måtte virke afskrækkende på en evt. angriber. I bogen omtales bl.a. forholderne i en af vore potentielle modstandere, den østtyske Volksmarine. Som medlem af Forsvarskommissionen af 1997 havde jeg lejlighed til at tale med tyske søoffi-

cerer, der havde været med til at overtage skibsmateriellet fra Volksmarine. De gav udtryk for, at de havde været rustet over det primitive udstyr og nedslidte materiel, som de mødte, og konstaterede: "Og det var det, vi var bange for!!"

Det, der kan karakterisere søforsvaret under den kolde krig var "alliance" og "nærforsvar". Alliancen gav os en dybde i vores forsvar, som vi ikke havde oplevet tidligere, og inden for alliancen var vores hovedopgave et nærforsvar i form af kontrollen over vores strategisk vigtige gennemsejlingsfarvande ved hjælp af miner. Essensen af Søværnets opgave under den kolde krig var slet m i n e r.

Jeg har i en billedtekst i Jørgen Borks erindringer fundet den korteste udlægning af den sømilitære doktrin i den her behandlede periode. Under et foto, der viser fregatterne og et par minelæggere hedder det:

"Når udlægningen af de danske minefelter i Sundet og Østersøen blev beordret, ville den vigtigste opgave for fregatterne, korvetterne og torpedomissilbådene være at beskytte minelæggerne. Fregatter og korvetter ville blive deployeret/stationeret således, at de kunne udføre luftbeskyttelse af minelæggerne, mens torpedomissilbådene ville blive brugt til at markere/imødegå fjendtlige missilbærende overfladeenheder. Støtte fra Stevnsfort og IHAWK-batterier (landbaserede luftmålsmissiler) skulle i videst mulig udstrækning inddrages, og samtidig ville flystøtte i form af TASMO-operationer med fly fra Flyvertaktisk Kommando blive tilvejebragt. Vi forventede, at det maksimalt ville tage 48 timer at få udlagt de planlagte minefelter, og når de var på plads, skulle Søværnet forhindre fjendtlige minerydningsoperationer." (J.F.Bork, s. 250)

I Tidsskrift for Søværnen 1945 skrev redaktøren, kommandør Paul Ipsen, at ”hver gang en ny søkrigshistorisk bog kommer frem, bliver man opmærksom på, hvilket stort uopdyrket materiale, der stadig forefindes, og det synes at være en samfundspå, at dette bearbejdes, inden dette på den ene eller anden måde går til grunde.”

Jeg vil her tillade mig at gøre Paul Ipsens ord til mine, idet Peter Bogasons bog om Søværnet under den kolde krig viser, hvor meget kildemateriale, der foreligger om Søværnets nyeste historie og udvik-

ling, og som trænger til yderligere udnyttelse. Bogen vil forhåbentlig give et indtryk af, hvor stor betydning flåden har haft og fortsat vil have for landets forsvar og derved bidrage til at reducere den *seabindness*, som vi mange gange oplever, selv om Danmark er en primær maritim nation. Det er næppe den ultimative bog om emnet. Forhåbentlig vil andre tage emnet og bogens delmønstre op til yderligere behandling.

Med dette vil jeg ønske den militærhistoriske forskning, Søværnet og forfatteren til lykke med bogen.

ANMELDELSE

Af Kristen H. Winther

Peter Bogason (f. 1947) er professor emeritus, politolog med speciale i offentlig forvaltning. Han har en lang karriere bag sig som forsker, underviser, konsulent og deltager i eller leder af et omfangtende og bredt udvalg af nationale og internationale forsknings- og analyseprojekter. Og så har han fra sine unge år lige efter studentereksamen som værnepligtig og siden sommerkontraktansat artillerisergent i Søværnet bevaret en interesse for flåden. I bogens forord angiver Peter Bogason om sin videnskabelige professionelle baggrund og erfaring, at den ”... har givet mig en forståelse for samspillet mellem internationale forhold (NATO), det politisk-parlamentariske liv (Folketinget), Centraladministrationen (Forsvarsministeriet) og det udførende arbejde med at virkeliggøre de politisk lagte linjer i offentlige organisationer (Søværnet). Med denne analytiske ballast kastede jeg mig i foråret 2013 over et selvdefineret projekt om Søværnet under den kolde krig, som skulle vise sig at tage det meste af min tid i de følgende 2 ½ år ...”. Et mål er blevet at udfylde det hul i

forsvarshistorien, som citeres fra militærhistorikeren M. H. Clemmesen ”... historien om udviklingen af ideer, beslutninger og forberedelser i de danske militære styrker er efterladt næsten udforsket og derfor ubeskrevet.”

For så vidt angår Søværnet er denne mangel nu udbedret takket være en på alle måder imponerende indsats.

Første selve arbejdet. Mere end 320 arkivkasser fra 40 reolmeter i Rigsarkivet er gennemgået i en vanskelig proces, fordi Forsvarets arkivsystemer er meget lidt velorganiserede efter løbende organisations- og arkivsystemsændringer. Trods besværet er det nødvendige og tilstrækkelige med, og meget nyt er fundet frem og brugt, hvilket fremgår af både noter og af litteraturlisten med ialt 195 titler. Den kolde krigs ophør og de 25 år, der er gået siden da, har medført at tidligere højt klassificeret materiale såvel fra NATO som nationalt nu er afklassificeret eller er blevet frigjort som sådan til forfatteren. Det har gjort det muligt at